

THE PARATOPIC SPACE OF BENJAMIN FONDANE'S UNHAPPY CONSCIOUSNESS

Sorin Gheorghe Suci, Assist. Prof., PhD, "Sapientia" University of Tîrgu Mureş

Abstract: Our paper aims to point out the landmarks of B. Fondane's unhappy consciousness's paratopic space, a space theorized by Dominique Maingueneau, representing, in this case, the "dispersed creative identity" of a poet with a work which was created and published within two related, but distinct, cultures. Starting from one of his wife's letters, we are trying to reveal the basis of B. Fondane's triple alienation: a poet amongst Jews, a Jew poet amongst Romanians and a Romanian Jew poet and philosopher amongst French.

Keywords: *tradition, poetry, creative identity, holocaust, destiny*

Drumul ce creşte sub paşii drumeţului

*„Drumeţul nu a ajuns la capătul drumului
am scris cândva. Ei bine, aveam dreptate.
Continui. Va fi mâine. Şi de-adevăratelea.”*

Benjamin Fondane

[...] „Evenimentele importante ale vieţii soţului meu au fost mai cu seamă evenimente interioare (înainte de toate, întâlnirea sa cu Lev Şestov), ce nu se traduc cîtuşi de puţin prin fapte. [...] Fiinţa plină de delicateţe şi de sensibilitate care a fost soţul meu, Fondane cel profund Evreu, în cel mai bun sens al cuvîntului, în sensul mistic de *Israel*, poporul ales şi iubit de Dumnezeu, cred că doar eu o voi putea revela într-o zi. [...] fiind în retragere, în mijlocul puhoiului de refugiaţi, soldatul Fondane găseşte, printre bogăţiile de blănuri, ciorapi de mătase, bijuterii căzute din maşinile fugarilor, un... Pascal. Îl ridică şi îl vedem pe acest soldat ciudat, sleit de căldură şi de oboseală, sub povara unei raniţe şi a unei încărcături pe cât de incomode, pe atât de inutile, bătînd în retragere, păşind peste hoiturile de cai şi resturile de tot felul, aplecat deasupra lui Pascal, pe care îl citeşte cu pasiune”. [...]¹

Ne-am gândit să începem acest capitol al lucrării noastre cu câteva fragmente dintr-o scrisoare a celei ce a fost soţia poetului deoarece nu ni se pare mai nimerită caracterizare decât cea făcută de către jumătatea unui spirit neliniştit, a unui nefericit cu vocaţie, a unui „lepros”, a unui căutător al „celui mai important” (conştient fiind de aceasta abia după întâlnirea cu un Şestov uimit de faptul că dinspre poezie poate veni o minte capabilă a-l înţelege, de fapt, de a înţelege „întrebarea”²). După cum bine se observă, sunt punctate aici principalele repere ale

¹Genevieve Fondane, scrisoare către Jean Ballard, Paris, 21/3/47, în „Institut Fondane”, disponibil la <http://fondane.wordpress.com/>, accesat la 17.04.2015.

² Este vorba de ceea ce îi scrisese Fondane lui Şestov, într-o scrisoare, după apariţia traducerii în franceză a *Filosofiei tragediei*, întrebare ce l-a determinat pe filosof să-i acorde atenţia cuvenită unui posibil discipol: „Dacă tragedia, nenorocirea erau condiţia căutării adevărului – căci aceasta era teza cărţii –, cine, oare, s-ar fi găsit să-l urmeze cu bună ştiinţă? Cine ar îndrăzni, oare, să-şi dorească sieşi tragedia, fie şi numai de ochii frumoşi ai adevărului? Niciodată, încheiam eu, nu veţi putea avea un discipol.” (B. Fondane, *Pe malurile râului llissus. După dispariţia lui Lev Şestov*, în „Idei în dialog”, nr. 5 (44), mai, Bucureşti, 2008, p. 15, disponibil la

vieții lui Fundoianu/ Fondane: condiția de Evreu, Drumul, Întâlnirea. Nu putem omite Poezia, bineînțeles, cea care le înglobează pe toate și care, în opinia lui Mircea Martin, era pentru Fondane o „soluție la destin.”³ Emblematică pentru înțelegerea personalității poetului și eseistului căruia țelul lui *homo philosophicus* i-a devenit clar în urma discuțiilor cu maestrul ce „urmărea năluci” (după cum l-au catalogat colegii ntr-ale filosofiei pe Șestov) este imaginea percutantă a soldatului în retragere care, istovit în mijlocul exodului, se pierde pe sine într-o scriere a lui Pascal, descoperită întâmplător. Și ce imagine! Evreul presupus ateu și savantul jansenist al unei sublime revelații (personalitate ce oscilase la un moment dat între pozitivism și scepticism și care, în opinia lui Fondane, a fost ultimul creștin al umanității) întâlnindu-se în orizontul Galaxiei Gutemberg, pe ruinele fumegânde ale vechii lumi, o lume în care albul mai putea fi alb și negrul, negru.

Cu această imagine hoinărind prin memorie și încercând a stârni altele, spre a luminapoarta de intrare spre universul fondanian, vom aborda poezia scrisă în perioada românească a creației poetului prin câteva coordonate ce vor defini spațiul paratopic⁴ al conștiinței nefericite fondaniene, acel „bulion de cultură” amintit în *Câteva cuvinte pădurețe*, prefața la volumul *Priveliști*. „Nimeni nu vrea să priceapă faptul că poetul naște într-o ambianță morală, într-un bulion de cultură și că păstrează, în figura lui, tatuajul câtorva obstacole îngenuncheate. În ce măsură un poet minte, în ce măsură spune adevărul; în ce măsură imită, sau modifică realitatea – iată ceea ce nu se întreabă nimeni.”⁵ Ca o mică paranteză, ce dezvăluie un alt aspect al personalității poetului, nu putem să trecem cu vederea adierea de aroganță ce vine dinspre conștiința unui spirit superior ce nu se sfiește a-și lega condiția de episodul veterotestamentar al luptei omului cu îngerul.

Pentru început, vom descoperi ceea ce înțelegea Fondane prin conștiința nefericită, concept luat, și prelucrat, din arsenalul unuia dintre „adversarii” redutabili ai acestuia, Hegel. Astfel, Fondane ne supune atenției, în *Conștiința nefericită*, faptul că nedreptății, văzută drept categorie etică colectivă, îi corespunde, într-un alt registru uman, categoria metafizică a nefericirii, la fel de vagă precum prima. Într-o lume bulversată de ororile Primului Război Mondial și care este pe cale a-l începe pe al Doilea, căutând a se redefini, autorul eseului se întreabă dacă este bine să fim făcuți a crede că „destinul nostru se consumă în întregime în exigențele și obligațiile impuse de social.” El critică faptul că diriguitorii civilizației umane „refuză să privească realitatea actuală ca pe un prim înveliș al unei realități mult mai

http://www.romaniaphilosophy.ro/newsletter/pages/08_06_iunie/%5Barticol%5DFondane_Pe_Malurile_raului_Illissos_ID_mai.pdf, accesat la 21.04.2015.

³ Mircea Martin, *Valoarea pozitivă a negației sau despre publicistica lui B. Fundoianu*, studiu introductiv la B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, Editura Minerva, București, 1980, p. VIII.

⁴ Referindu-se la discursul literar, Dominique Maingueneau remarcă existența a trei instanțe: *persoana*, *scriitorul* și *inscripătorul*. Această *identitate creatoare* dispersată este motivată prin faptul că *persoana* se referă la un individ de o anumite viață privată și stare civilă; *scriitorul* este definit de o anumite traiectorie în cadrul instituției, iar *inscripătorul* asumă formele de subiectivitate enunțiativă din text („scenografie”) și scena impusă de genul de discurs (roman, comedie, nuvelă etc.). Diferitele tipuri de investigare reduc analiza la doar una din aceste instanțe, ele fiind de fapt inseparabile. *Paratopia este devierea spontană („clinamenul”) ce permite funcționarea acestei identități trinitare*. Spațiul paratopic se bazează pe discursurile constituente. Un exemplu de paratopie este Republica Literelor (Respublica literaria), instituită în secolul al XVII-lea, în perioada Iluminismului, având ca „cetățeni” membrii comunității academice, transgresând orice granițe naționale, însă, respectând diferențele lingvistice și culturale. Pentru aprofundarea problemei vezi Dominique Maingueneau, *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare*, Institutul European, Iași, 2007.

⁵B. Fundoianu, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1983, p. 10.

profunde.” Interesant fenomen și poezia asta. Versurile următoare, scrise cu mult înaintea publicării *Conștiinței nefericite*, reprezintă un flashback memorabil, ca să folosim un termen dintr-un alt domeniu pe care l-a abordat Fondane în a sa odisee:

„mi-i silă câteodată din mei și din porumb
să bat monedă falsă pentru copii de struți”

(*Parada*)

Fondane consideră, cu o generozitate ce ține de exercițiul democratic, că este dreptul acelor diriguitori să procedeze astfel dar, pe de altă parte, dreptul nostru de a mărturisi „cinstit integritatea și indivizibilitatea conștiinței nefericite – o conștiință nefericită care suferă global, însă nu indistinct, pentru absența pînii, a muncii, a libertății, a dreptății, dar și pentru prezența ostilă a irealității, a contradicției, a neputinței, a necesității, a morții – și, de aici, a celui *Fatum* prin care se operează, în mod inexplicabil, alienarea totală a puterilor omului”⁶ este la fel de valabil. Prin urmare, după Fondane, suntem datori conștiinței noastre, așa nefericită cum e ea, să rezistăm celui *Amor Fati* al unui Nietzsche care se recunoaște, într-un final, învins de Ananké, să refuzăm a îmbrățișa realitatea aspră, sperietoarea de care nu a scăpat Rimbaud chiar dacă a încercat să zboare *cucele două aripi fără pene*, riscând să rămână în cădere veșnică. „«Nu, eu care mi-am spus mag sau înger scutit de orice morală, sînt înapoiat pămîntului cu o datorie de căutat și cu o realitate aspră de strîns în brațe. Țăran.» Rimbaud în întregime stă în acest singur strigăt de spaimă, atît de clar, atît de răspicat, cum nu ne este dat să întîlnim adesea în paginile groaznicului său apocalips.”⁷ Lupta care se dă în noi este una crâncenă, între voința de *a fi* și voința de *a săvârși*⁸, între viața ce ne vine din abisuri și rațiunea ce o încorsetează sau chiar o ucide. Și, cu toate că Fundoianu, devenit Fondane, își reneagă poezia din *Priveliști*, el nu va renunța la Poezie, învățând din greșeala unui Rimbaud ce și-a refuzat unicul colac de salvare, atunci când și-a dat seama că este unul mincinos, deși, după cum bine vede Fondane, se înșela amarnic, asumându-și tortura permanentă a realității aspre după un plonjon voluntar, chinuit fiind de foamea sa de metafizic. Iată, avem aici două dintre reperatele ce definesc spațiul paratopic al conștiinței nefericite fondaniene: *Rimbaud și strigătul*.

Rimbaud, Baudelaire, Arghezi

Vâna rimbaldiană a talentului fondanian, după cum scrie Dumitru Micu⁹, se remarcă de-a lungul poemelor sale, laolaltă cu influența misticii baudelariene. Nu întâmplător plasează Fondane *Parada*, o ars poetica, la începutul volumului *Priveliști*.

„Era în mine ceea ce sparge ca să nască
în mine-un demon care ședea pe continent,
cu-o față care plînge și una care cască,
în mine năzuința de-a deveni dement.

Închis în amintire ca-ntr-o obscură strofă
în vidul unde steaguri de ideale-mpung,
te-aștept să vii, trompetă de spaimă, Catastrofă –

⁶B. Fundoianu, *Conștiința nefericită*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 9.

⁷B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, Editura Minerva, București, 1980, p. 500.

⁸ B. Fundoianu, *Poezii*, ed. cit., p. 5.

⁹ Dumitru Micu, prefață la B. Fundoianu, *op. cit.*

sărut urcând în ochii oceanelor, prelung”.¹⁰

De altfel, *Parada*, și nu doar ea, relevă intențiile programatice ale lui Fondane, grija cu care și-a „construit” poemele și selecția atentă pe care a făcut-o în vederea publicării volumului de *Privești*. Relevantă în acest sens este analiza lui Mircea Martin, cel care îl citează pe poetul ce caută dezacorduri expresive, renunță la unele titluri și chiar la poeme care nu corespund acelor „potriviri de suprafețe” ori „conjugări de echilibruri” enunțate în *Cîteva cuvinte pădurețe*. Astfel, el dă indicații surorii sale în vederea corecturilor necesare apariției volumului: „Atenție! A nu-mi corecta sub nici un pretext greșelile de limbă, acordurile... Când scriu «zăpada de tăcere în care corbii coase», nu pune nici «corbul», ca s-o dregi, nici «cos», ci crucește-te doar și dă-mă dracului.”¹¹ Aceste elemente nu justifică, totuși, încadrarea poetului în curentul avangardist. Solidar cu scopurile avangardei, însă nu îndeajuns de „dement” ca să uzeze de mijloacele ei,¹² Fundoianu folosește, totuși, imagini suprarealiste de genul „pianul căzut pe rame e cel din urmă ren” sau „tu ești troița-n noapte cu vîntăi în oase” (*Parada*).

Pe de altă parte, această adevărată „cenzură” impusă de către poet editorilor săi pare a se lega de modul în care Fondane îl combate pe Platon, ca reprezentant al gândirii raționale aflate în conflict deschis cu gândirea poetică. Se știe faptul că Platon vedea inspirația poetului ca pe delirul coribanților, incapabili să danseze atâta vreme cât nu-și pierd mințile. Poetul, la Platon, era „cîrmuit de o putere divină”, „ieșit din fire”, „iresponsabil”, „posedat”, caracteristici pe care Fondane le găsește sintetizate în formula rimbaldiană: „Eu e altcineva”. Se știe, de asemenea, faptul că dialectica platoniană a câștigat, Poezia fiind alungată din Cetate. Dar farmecul poeziei a supraviețuit amintindu-le filosofilor de existența unui alt adevăr, un adevăr care „transcende actul intelectual și puritatea morală, un adevăr pentru care existența există, ca și trupul, ca și imaginile, pentru care însuși Dumnezeu e imagine, viziune, iar nu act pur al unei minți goale... «Farmecul» acesta nu vrea să îngusteze și mai mult «puținătatea realității» pe care ne-a lăsat-o moștenire dialectica; el nu vrea să umilească realul unui absolut al gândirii care se gîndește pe sine, ci să facă în așa fel, încît imperfecțiunile acestui real să dispară și să-l aducă, prin dilatare, pînă la totala-i împlinire abolind rana și corupția pe care i le-au pricinuit gîndirea speculativă și etică. Tocmai *rămășițele* acestei gîndiri decantate în limbaj și subzistînd și în poem după ce zeii au «răpit inteligența» poetului, tocmai aceste rămășițe se străduiește poetul să le cenzureze din poem anume pentru ca inspirația să devină totală și să subziste doar, desăvîrșit, graiul zeilor. «Eu e altcineva». Cel ce retușează poemul e tot Altcineva; iar ceea ce el retușează, ceea ce elimină e iarăși și mereu Eul.”¹³

Prin vorbele lui Fondane putem face legătura cu acele figuri ale alterității, *Autre* și *Autrui*, teoretizate de către Guillaume și Baudrillard,¹⁴ chiar dacă teoria lor¹⁵ se aplică

¹⁰B. Fundoianu, *op. cit.*, p. 15.

¹¹Mircea Martin, *Introducere în opera lui B. Fundoianu*, Editura Minerva, București, 1984, p. 189.

¹²De altfel, în *Rimbaud le voyou* îl desființează pe Andre Breton pentru tupeul de a-l fi revendicat pe Rimbaud ca portdrapel al unei mișcări ce trădează, în opinia sa, legatul poetic rimbaldian; de asemenea, demonstrează diferența de planuri, etic, al revoltei lui Lautreamont, metafizic, al revoltei rimbaldiene (B. Fundoianu *Imagini și cărți*, ed. cit., pp. 547- 552).

¹³*ibidem*, p. 667.

¹⁴Jean Baudrillard, M. Guillaume, *Figuri ale alterității*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.

¹⁵Totuși, în planul condiției nefericite, Fondane refuză a fi redus din *Autre* (*Altul*) în *Autrui* (*Celălalt*), cunoscută fiind tripla sa condiție alienantă: evreu între români, poet evreu între evrei (și „anarhist în Sinagogă”, pe

nevoilor curente ale unei lumi aflate în plin proces de fuziune, cu problemele ridicate de ciocnirea dintre elanul „progresist” și rezistența conservatoare, la fel de puternică. Formula „Eu e altcineva” îl legitimează, printre altele, pe Rimbaud drept reper al spațiului paratopic al conștiinței nefericite fondaniene. Acest aspect îl găsim pentru prima dată la Fundoianu într-un articol din 1919, *Fatalitatea la Ibsen*, articol în care Mircea Martin vede una dintre primele reverberări ale psihanalizei la noi, ba chiar mai mult, „o concluzie ce răstoarnă, într-un fel, poziția freudistă ortodoxă, conform căreia adevăratul eu este împiedicat să se manifeste de opreliștile sociale.”¹⁶ De altfel, la interpretarea *Discurs*-ului am amintit de această problemă¹⁷. Este vorba de faptul că forța instinctelor limitează inițiativa individuală: „Tu ești făcut din cîrpe de ereditate; tu improvizezi ceea ce știi pe de rost, dar ignorezi. Tu nu ești tu. Ești înăbușit de inconștient; nu ești liber.”¹⁸ Această afirmație se leagă de vorbele vizionarului din scrisoarea către fostul său profesor, Izambard, scrisă în 1871. „Greșit se spune: gîndesc. Ar trebui să se spună: sînt gîndit... Eu e altcineva. Cu atît mai rău pentru lemnul ce se trezește vioară.”¹⁹ Ideea o regăsim în versurile fondaniene din *Priveliști*:

„În seara asta lungă, cineva
tușește-n mine, scui-pă și-și dă duhul,
și nici măcar n-aș vrea să fug – n-aș vrea
s-ajung din nou cu mînele văzduhul.”

(*Ora de vizită*)²⁰

Cât despre Arghezi ca reper al spațiului paratopic al conștiinței nefericite fondaniene, M. Martin ar avea câteva cuvinte de spus. „De la început, ferventul discipol înțelege că magia argheziană vine întâi și întâi din sintaxă. Nu întâmplător îl numește pe maestru «cioplitor în piatră». Sprijinindu-se pe exemplul său, Fundoianu formulează o artă poetică a violenței și nelegiurii: «Trebuie să poți violenta. Trebuie să calci legea cum calci o viperă. Fură femeia aproapei (...). Ia piatra și aruncă.»”²¹ Exegetul mai remarcă faptul că elogiul pe care-l aduce Fundoianu sintaxei argheziene, felului cum Arghezi siluiește limba română creând o a doua revoluție a limbii noastre literare, este și o pledoarie pro domo. Procedul abil prin care Fundoianu își pune în evidență punctele forte, prin negarea excesivă ori elogiile, la fel de excesive, aduse confrăților într-ale literaturii, reiese și din comentariul aceluiași M. Martin privitor la relația poetului cu Arghezi: „Pentru tînărul Fundoianu, Arghezi este un adevărat «idol». Nu-i lipsea, deci, capacitatea de fervoare, și excesele sale (cultivate, dealtfel) nu se manifestă numai în latura negativă. Înțelegem acum că *Fundoianu neagă pentru a afirma*,

deasupra, după cum îl vede Radu Cernătescu) și poet român de origine iudaică între francezi. În planul conștiinței nefericite, pe de altă parte, Fondane se recunoaște reprezentat de către acel *Altceineva*, nimeni altul decât purtătorul „cârpelor de ereditate”, cel ce a dat prilejul lui M. Martin să facă remarcă prilejuită de *Fatalitatea lui Ibsen*.

¹⁶Mircea Martin, *Valoarea pozitivă a negației sau despre publicistica lui B. Fundoianu*, studiu introductiv la B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, ed. cit., p. XII.

¹⁷Sorin Suci, *Mistica și filosofia fondaniene în „Discurs-ul” conștiinței nefericite*, „Vatra”, Târgu-Mureș, serie nouă (1971), An XXXVII, nr. 472, 2010, pp. 47-51.

¹⁸B. Fundoianu, *op. cit.*, p. 273.

¹⁹A. Rimbaud *apud* B. Fundoianu, *op. cit.*, p. 473.

²⁰B. Fundoianu, *Poezii*, ed. cit., p. 45.

²¹M. Martin, în B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, ed. cit., p. XXXVI.

*respinge pentru a face loc unei iubiri exclusive (s. n. S. S. G.). Negativismul său este, de fapt, un exclusivism.*²²

Strigătul, Ulysse, Iov

Și iată-ne ajunși la *strigăt*. Vorbind despre condiția poeziei, căzută, odată cu romantismul, în capcana abil întinsă de către filosofie, Fondane spunea: „Ne aflăm într-o fundătură și nimeni nu ne poate scoate de-aici: iată ce strigă Spiritul. Și toată lumea aplaudă, ca și cum ar fi ceva sublim, sacru, mai mult chiar: demn de adorație! Și Eul poetului le ține hangul acum... În sinea lui însă, neîmblinzit, dybuk-ul, Celălalt, ca și cum n-ar avea ochii Spiritului ca să vadă, ci simpli ochi omenești, nu se lasă prins în cursă și urlă în gura mare:

J'ai longtemps habité...

Vă întreb: poate exista oare adevăr, morală și *real aspru, temeinic asigurat cu o durată eternă*, atâta vreme cât pe pământ vor mai fi oameni care *vor auzi glasuri?*²³

Și poetul strigă, își strigă suferința de om viu limitat de jugul necesității instituite de Spiritul ce a născut ideea. Și Evreul își strigă condiția nefericită și nedreptatea unei lumi ce-l condamnă în numele unei vânzări petrecute acum două milenii, condiția de „copil piele-roșă bătut la cur de albi” (*Parada*), condiția „leprosului” ce-și construiește Fundoiaia, propria sa Yoknapatawpha.

De altfel, figura emblematică pe care și-o asumă Fondane, în perioada franceză a creației sale literare, este cea a legendarului Ulysse, a rătăcitorului pus la grele încercări în tentativa sa de a-și găsi drumul către casă. Însă, dacă suferința eroului epopeii elene este una aflată sub semnul rațiunii, Fondane va prezenta, într-un alt poem dramatic început încă în România, un alt tip de suferință, un urlat visceral de durere pornit din conștiința de „lepros”, de „Urît ce se rupe dintre ațe”, dobândită încă de pe meleagurile natale. *Psalmul leprosului*, printre altele, ne ilustrează esența conștiinței nefericite, ce reprezintă planul mai profund al condiției nefericite ce a culminat cu Holocaustul, asumate de către tânărul poet. Scriptura ne arată: „Și leprosul care va avea această plagă pe dânsul să aibă veșmintele rupte și să strige: - Necurat! Necurat! Necurat să fie el, în tot timpul în care va fi această plagă pe dânsul; necurat este și va locui singur; afară din tabără să fie locuința lui”.²⁴ De aici și strigătul de revoltă al poetului, din *Psalmul leprosului*:

„Și lasă-mi plînsul, frunză clătinată,
tu, ce mi-ai scris să fiu cuiabar de șerpi,
tu, care-ai hotărât să fiu lepros,
tu, care-ai pus în sufletul meu ura,
tu, care-ai vrut să fiu ca dobitocul
din împutite vizuini și codri,
fără de pui și fără fericire...
Tu n-ai voit să fiu ca pomul tînăr,
crescut vînos la curgere de ape.
Tu n-ai voit să am și eu cocioabă,
să pot intra și eu în sinagogă,
să pot avea și eu copii sălbateci

²²*Ibidem*.

²³B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, ed. cit., p. 675.

²⁴*Leviticul*, 13,45.

și vreo fecioară-n prag cu dure șolduri,
și cîni la gard pe care să-i asmut
cînd trec pe drum leproșii cu buboaie.”²⁵

Rana lui Fondane, asemenea celei a lui Philoctet, este una adîncă și „urât mirositoare”. Eric Freedman subliniază faptul că Fondane exprimă în al său *Philoctet* „tragedia durerii fizice avînd textul tragic drept suport pentru *interogația metafizică*”.²⁶ Autorul analizei afirmă, de asemenea, faptul că, pentru Fondane, strigătul lui Philoctet este și unul de revoltă religioasă „apropiată de poziția lui Iov”. De altfel, Kierkegaard însuși, unul din filosofii agreeți de către Fondane, l-a asemănat pe Philoctet cu Iov, în ciuda diferențelor insurmontabile de contexte culturale. Și asta datorită naturii asemănătoare a patosului și lamentării ce răzbat dinspre cei doi protagoniști. Referindu-se la revolta rimbaldiană, Fondane scrie, în *Rimbaud le voyou*: „*Predestinat Nefericirii, înțelegeți? Nefericirii fără temeii, fără izbitură de pumn materială, împotriva căreia să-ți dezlanțui furia, nefericirii fără rațiune, providențiale. El n-are, ca tot muritorul, de ce să se plîngă; el nu poate avea neceaz pe nimic și pe nimeni; e plin de ură; dar împotriva cui? Plin de nevoia de a iubi; dar ce? Unui bolnav incurabil, dacă se plînge, îi interziceți, desigur, să rostească asupra lumii o judecată izvorîtă din suferința lui; dar sînteți de acord să se plîngă, cu măsură însă, mîngîindu-se cu pilda semenilor săi. Toată înțelepciunea omenească stă în aceste vorbe ale lui Neoptolem din *Filoctet* al lui Sofocle: «Oamenii sînt datori să-ndure suferințele trimise de zei, dar pentru cei care, asemenea ție, se cufundă *de bună voie* în nenorocire, *se cuvine să n-ai nici iertare, nici milă.*»”²⁷ Ipoteza pe care o emite Fondane cu privire la Philoctet ne arată un Sofocle ce și-ar fi sublimat în eroul tragediei sale revolta pornită dintr-o conștiință nefericită asemănătoare cu cea a lui Rimbaud, „un revoltat înaintea oricărei experiențe”. Trăind într-o epocă în care nu și-ar fi putut permite să strige asemenea poetului francez, Sofocle ar fi un simplu mincinos. Și cu el odată toți autorii tragici. Iar eroul său un ratat și un laș.*

Birkenau, 2 octombrie, 1944. Prozaic și dureros. Capătul Drumului. Sau nu? Cum poți încheia o lucrare despre spațiul paratopic al unui destin tragic. Tragic, dar asumat în totalitate. Cu bună știință. Orgoliu luciferic, cum l-au caracterizat unii, sau credință, cum sugerează soția sa? Nici nu contează, până la urmă. Născut odată cu noul secol într-un colț mirific al Moldovei, Benjamin Wechsler devine B. Fundoianu, inaugurându-și chiar propria Yoknapatawpha, cam în același timp cu Faulkner, dar, aparent, fără nici o legătură, în afara jocului imaginației. Din Fundoiaia imaginară pleacă în exil și devine Benjamin Fondane, încercând, pentru o vreme, să uite de literatura în care s-a format. Spirit neliniștit, asemenea tuturor artiștilor ce construiau modernitatea, pune umărul la dinamitarea tradițiilor și istoriei, deși, în mod paradoxal, pare a-și sabota o parte din propriile rădăcini. Dar, parcă inima nu-i dă întotdeauna ghes. Lirica sa, deși una plină de tensiune și revoltă, conține, totuși, amprenta plaiului mioritic, a umbrei alinătoare a acelui „terț tainic inclus” ce l-a găsit pe Basarab Nicolescu pe drumul dialogului întrerupt dintre trei mari voci ale exilului intelectual românesc: Fondane, Lupașcu și Cioran.²⁸ Priveliștile sale sunt unele interioare, pline de o tensiune ce indică o adîncă dramă existențială. Amprenta de expresionism pusă de exegeți

²⁵B. Fundoianu, *Poezii*, ed. cit., p. 80.

²⁶Eric Freedman, *Benjamin Fondane: Philoctetes and the Scream of Exile* în *Cardozo Studies in Law and Literature*, Vol. 6, No. 21, pp. 51-65.

²⁷B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, ed. cit., p. 466.

²⁸Basarab Nicolescu, *Ce este realitatea ?*, Editura, Junimea, Iași, 2009, pp. 183-194.

pare să i se potrivească și ea. Strigătul lui Edward Munch pare că reverberează din versurile sale, dar este mai mult decât atât.

„Stând pe scările Babilonului, am plâns
și soldații mi-au spus: trebuie să muncești, Jidove!
munca eliberează!”

Profetice versuri din *Le Festin de Balthasar*. Și a muncit, ducând mai departe povara gândirii existențiale a lui Șestov, până în crematoriul naziștilor. Și, poate, dincolo de el, va fi aflat „lucrul cel mai important”. La final, îi lăsăm tot lui cuvântul:

„Și totuși
va veni o vreme când voi fi
doar o legendă, un absurd fel de mitic
secret, o ființare ce-a existat, când oare?
prin care veac?”

(*Le Mal des Fantômes*)

BIBLIOGRAPHY:

- Baudrillard, Jean, Guillaume, M., *Figuri ale alterității*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.
- Cernătescu, Radu, *Un anarhist în Sinagogă: B. Fundoianu*, în „Occult Philosophy”, 19 februarie 2008, disponibilă <http://raducernatescu.wordpress.com/category/literatura-luciferica/un-anarhist-in-sinagoga-barbu-fundoianu/>, accesat la 07.05.2015.
- Fondane, B., *Pe malurile râului Ilissus. După dispariția lui Lev Șestov*, în „Idei în dialog”, nr. 5 (44), mai, București, 2008.
- Fundoianu, B., *Conștiința nefericită*, Editura Humanitas, București, 1993
- Fundoianu, B., *Poezii*, Editura Minerva, București, 1983.
- Fundoianu, B., *Imagini și cărți*, ediție de Vasile Teodorescu, studiu introductiv de Mircea Martin, Editura Minerva, București, 1980.
- Fondane, Genevieve, scrisoare către Jean Ballard, Paris, 21/3/47, în „Institut Fondane”, disponibilă <http://fondane.wordpress.com/>, accesat la 17.04.2015.
- Freedman, Eric, *Benjamin Fondane: Philoctetes and the Scream of Exile*, în „Cardozo Studies în Law and Literature”, Vol. 6, No. 21, University of California Press, Oakland, CA, 1994.
- Maingueneau, Dominique, *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare*, traducere de Nicoleta Loredana Moroșanu, Institutul European, Iași, 2007.
- Martin, Mircea, *Introducere în opera lui B. Fundoianu*, Editura Minerva, București, 1984.
- Nicolescu, Basarab, *Ce este realitatea ?*, Editura, Junimea, Iași, 2009.
- Suciu, Sorin, *Mistica și filosofia fondaniană în „Discurs-ul” conștiinței nefericite*, „Vatra”, Târgu-Mureș, serie nouă (1971), An XXXVII, nr. 472, 2010.